

28. CONVERTIT AQUAS EORUM IN SANGUINEM : ET OCCIDIT PISCES EORUM.

29. EDIDIT TERRA EORUM RANAS IN PENETRABILIBUS REGUM ISORUM.

30. DIXIT, ET VENIT CENOMYIA, ET CIMIFRES IN OMNIBUS FINIBUS EORUM.

31. POSUIT FLUVIUS EORUM GRANDINEM, IGNUM COMBURENTIUM IN TERRA ISORUM.

32. ET PERCUSIT VINETAS EORUM, ET FICULNEAS EORUM; ET CONTRIVIT LIGNUM FINIUM EORUM.

33. FRUIT, ET VENIT LOCUSTA, ET BRUCHUS, CUJUS NON ERAT NUMERUS.

34. ET COMELIT OMNE FENUM IN TERRA EORUM, ET COMEDIT OMNEM FRUCTUM TERRÆ EORUM.

35. ET PERCUSIT OMNE PRIMOGENITUM IN TERRA EORUM, PRIMITIAS OMNIS LABORIS EORUM.

Hæc omnia, quæ ad plagas Ægypti pertinent, explicata sunt in explicatione Psalmi LXXVII, a versiculo 49, et deinceps, et nota sunt ex lib. *Exod.* cap. vii et sequentibus: neque est in his octo versiculis ulla dissensio inter codices.

36. ET EDUXIT EOS CUM ARGENTO ET AUREO, ET NON ERAT IN TRIBUBUS EORUM INFIRMUS.

Hoc est beneficium quintum, quo Deus affecit populum suum, quia non solum liberavit eum de captivitate Pharaonis, sed etiam ditavit eum magnis opibus: jussit enim ut Hebræi peterent a vicinis suis Ægyptiis, viri a viris, et mulieres a mulieribus vasa argentea et aurea, et vestes pretiosas, et simul dedit gratiam populo suo coram Ægyptiis, ut facile illis crederent, et commodarent omnia que petebant, ut habetur *Exod.* xi et xii; atque hoc est, quod Propheta commemorat, dicens: «*Et eduxit eos, de Ægypto videlicet, cum argento et auro, id est, cum ingenti copia vasorum aureorum et argenteorum, quæ commodatè acceperant ab Ægyptiis. Disputant theologo an dispensaverit Deus in præcepto: Non furaberis, quando jussit Hebræis, ut per speciem mutui vel commodati spoliarent Ægyptios; sed non opus erat dispensatione in præcepto naturali, cum Deus, ut Dominus absolutus rerum omnium, potuerit transferre bona illa Ægyptiorum in Hebræos: et etiam quia potuit, ut summus Jdex, tradere bona illa Ægyptiorum Hebræis loco mercedis, quam illis debebant Ægyptii ob labores, in quibus eos servitæ coegerant. Sic S. Augustinus Quæst. LXXXI in *Exodum*, et lib. XIII *Contra Iosuitas*, cap. LXXI; et videtur hoc ipsum affirmare liber *Sap.* cap. x, in illis verbis: «*Et reddidit justis mercedem laborum suorum, et deduxit illos in viam mirabilem.*» His accessit aliud beneficium, quod cum Ægyptii variis morbis affecti fuerint, et tandem primo genita omnia eorum occisa, apud filios Israel nulla plaga deservit; et hoc est, quod*

cantat hoc loco Propheta, cum addit: «*Et non erat in tribubus eorum infirmus.*»

37. LATATA EST ÆGYPTUS IN PROTECTIONE EORUM, QUIA INGUBUIT TIMOR EORUM SUPER EOS.

Hoc pertinet ad cumulum beneficii superioris: quia non solum Ægyptii non retinuerunt Hebræos propter vasa aurea et argentea, que illis commodaverant: sed letati sunt in eorum discessu ob timorem majoris mali, ne videlicet omnes perirent, sicut jam perisse viderant omnia primo genita; sic enim legitur in *Exod.* cap. xii: «*Arguebant Ægyptii populum de terra exire velociter dicentes: Omnes moriemur.*» Itaque non est opus cum S. Augustino anxie querere cur letata sit Ægyptus in protectione Hebræorum; cum antea semper restiterit eorum protectioni; et cur non saltem repeterit vasa, que commodaverat; neque opus est hoc referre ad tempus illud, quod seculum est demersionem Pharaonis in mari: nam tantus timor mortis incuberat super Ægyptios, cum viderent una nocte occisa fuisse omnia primo genita hominum et jumentorum, ut existimaverint paulo post omnes Ægyptios occidendos, et delendam omnino Ægyptum, nisi Hebræi subito dimitterentur.

38. EXPANDIT NUBEM IN PROTECTIONEM EORUM; ET IGNUM UT LUCERET EIS PER NOCTEM.

Sextum beneficium fuit columna nubis per diem, et columna ignis per noctem, quam angelorum ministerio erexit Deus populo suo, cum exisset de terra Ægypti. Quod autem hic dicitur, «*expandit nubem in protectionem,*» non videtur significare nube lectos fuisse Hebræos, ne lederentur a sole per diem, ut multi existimant, et in eis Theodoretus: nam columna nubis præcedebat populum interdum, et columna ignis noctem; non autem operiebat eos instar nubis super eos expansa, aliqui viam ostendere non potuissent, neque figuram columnæ prætulisset. Sic autem legitur *Exod.* xiii: «*Dominus præcedebat eos ad ostendam viam, per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore: nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo.*» Quid ergo sibi vult illud, «*expandit nubem in protectionem?*» Explicatur hoc in *Exod.* cap. xiv, ubi, cum Pharaos et exercitus ejus persequerentur Hebræos recedentes, angelus Domini cum columna nubis interposuit se inter exercitum Pharaonis et populum Israel, ut ad se invicem accedere non possent: et hoc modo expansa nubes illa inter utrumque populum protexit Hebræos, ne lederentur ab Ægyptiis, atque hæc dicta sint, si per nubem hæc loco intelligatur columna nubis, de qua fit sermo in *Exod.* cap. xiii et xiv; nam potest etiam dici, præter illam nubem columnam fuisse aliam nubem, que expansa super Hebræos protegeret illos

ab æstu in itinere; cujus nubis non fit mentio in *Exodo*. Atque hanc intelligentiam juvat lectio hebraica, quam sic vertit S. Hieronymus, *expandit nubem in tentorium;* et liber *Sap.* cap. x: «*Et fuit illis in velamento diei, et in luce stellarum per noctem.*»

39. PETERUNT, ET VENIT COTERNIX, ET PANE CÆLI SATURAVIT EOS.

Septimum hic recollit beneficium, quo Deus pavit in deserto populum suum pane cæli, id est manna, quod pluebat e celo, et carnibus coturnicium, que Deus ministerio venti in desertum adduxit. Ubi notandum est, his Deum dedisse populo coturnices, semel *Exod.* xvi, et iterum *Num.* xi; et prima vice non fuisse populum a Deo punitum, ob petitionem carnis; sed altera vice gravissime fuisse punitum. In hoc ergo Psalmo, ubi sola beneficia commemorantur, mentio fit prioris tantum petitionis, que habetur *Exod.* xvi, non posterioris, que habetur *Num.* xi.

40. DIRUPIT PETRAM, ET FLUXERUNT AQUÆ: ABIERUNT IN SACCO FLUMINA.

Octavum beneficium hic adjungitur, quo Deus ex petra copiam aquarum eduxit in solitudine, ex qua rivi instar fluminum decurrerant. Vide cap. xvii *Exod.*, et cap. xx *Numer.*

41. QUONIAM MEMOR FUIT VERBI SANCTI SUI, QUOD HABUIT AD ABRAHAM PUERUM SUUM.

Ratio præcedentium et futurorum beneficiorum (tribuitur promissioni factæ ad patriarcham Abraham, singulari pnerum, id est, servum Domini; quamvis enim hæc non fuerint illi promissa in particulari, tamen continentur in genere in illis verbis *Genes.* xv dictis ad Abrahamum: «*Scito prænoscent, quod peregrinum futurum sit semen*

tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et affligent quadringentis annis. Verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego judicabo; et post hæc egredietur cum magna substantia.»

42. ET EDUXIT POPULUM SUUM IN EXULTATIONE, ET ELECTOS SUOS IN LETITIA.

Notum est hoc beneficium, quo Deus submerso Pharaone in mari Rubro, eduxit de servitute populum suum canentem cum exultatione et lætitia magna: «*Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est,*» *Exod.* xv.

43. ET DEDIT ILLIS REGIONES GENTIUM, ET LABORES POPULORUM POSSEDERUNT.

Hoc est beneficium ultimum, introductio videlicet, duce Josue, Hebræorum in regiones gentium multarum, et in labores earum, id est, in urbes quas edificaverant, et arva que coluerant gentes illæ. Apostolus, *Actor.* xiii, narrat fuisse gentes septem, quas Deus ejecit e terra promissionis, ut in eam introduceret populum suum.

44. UT CUSTODIANT JUSTIFICATIONES EIUS, ET LEGEM EIUS REQUIRANT.

Hoc est quasi tributum quod Deus requirit a suis, pro tam multis bonis in eos collatis: nimirum, ut obediant mandatis ejus; que obedientia ipsis obedientibus utilissima est, quia perducit ad bona multo majora, quam sit terræ promissionis adeptio. Per justificationes intelligitur hoc loco cæremonia et judicia, que multa erant. Per legem intelligitur lex moralis, que reducitur ad unum præceptum, quod est dilectio. In hebræo habetur, *et legem ejus servarent;* sed idem est sensus, nam legem requirere, nihil est aliud, nisi in omni actione legem consulere, eamque scrutari, ut juxta eam omnia fiant.

PSALMUS CVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — Alleluia.

4. Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia ejus.

2. Quis loquatur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?

3. Beati qui custodiunt iudicium, et faciunt justitiam in omni tempore.

4. Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo:

5. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ; ut auferis cum hereditate tua.

V. s. n. — Alleluia.

Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Quis loquatur fortitudines Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?

Beati qui custodiunt iudicium, faciunt [*al. faciunt*] justitiam in omni tempore.

Recordare mei, Domine, in reprobatione populi tui: visita me in salutari tuo.

Ut videam bona electorum tuorum, et læter in lætitia gentis tuæ: et exultem cum hereditate tua.

6. Peccavimus cum patribus nostris; injuste egimus, iniquitatem fecimus.

7. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Et irritaverunt ascendentes in mare, mare Rubrum.

8. Et salvavit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam.

9. Et increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est; et deduxit eos in abyssis sicut in deserto.

10. Et salvavit eos de manu odientium, et redemit eos de manu inimici.

11. Et operuit aqua tribulantes eos; unus ex eis non remansit.

12. Et crediderunt verbis ejus, et laudaverunt laudem ejus.

13. Cito fecerunt, oblitii sunt operum ejus, et non sustinuerunt consilium ejus.

14. Et concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentaverunt Deum in iniquo.

15. Et dedit eis petitionem ipsorum, et misit saturitatem in animas eorum.

16. Et irritaverunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.

17. Aperta est terra, et deglutivit Dathan, et operuit super congregationem Abiron.

18. Et exarsit ignis in synagoga eorum; flamma combussit peccatores.

19. Et fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile.

20. Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum.

21. Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magna in Ægypto,

22. Mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.

23. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confectione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus ne disperderet eos.

24. Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem:

Non crediderunt verbo ejus, 25. et murmuraverunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini.

26. Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto:

27. Et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus.

Peccavimus cum patribus nostris; inique fecimus, impie egimus.

Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua [h. sunt eruditæ mirabilibus tuis], non sunt recordati multitudinis misericordiæ tuæ.

Et ad iracundiam provocaverunt super mare in mari Rubro: salvavit autem eos propter nomen suum, ut ostenderet fortitudinem suam.

Et comminatus est mari Rubro, et aruit: et transduxit eos per abyssos quasi in deserto.

Et salvavit eos de manu odientis, et redemit eos de manu inimici.

Et operuerunt aquæ hostes eorum: unus de ipsis non superavit.

Et crediderunt verbis ejus: cecineruntque laudem [al. laudes] ejus.

Cito [h. festinato] oblitii sunt operum illius: nec expectaverunt voluntatem [h. consilium] ejus.

Et desideraverunt desiderium in deserto, et tentaverunt Deum in solitudine.

Dedit ergo eis petitionem ipsorum, et misit tenuitatem in animam eorum.

Et zelati sunt Moysen in castris: Aaron [al. et Aaron] sanctum Domini.

Aperta est terra, et devoravit Dathan, et operuit synagogam Abiram.

Et succensus est ignis in synagoga eorum: flamma exussit impios [h. montes].

Fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt confutale.

Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem bovis comedentis fenum.

Obliti sunt Dei salvatoris sui: qui fecit magna in Ægypto,

Mirabilia in terra Cham: terribilia super mare Rubrum.

Dixit ergo, ut contereret [h. disperderet] eos: nisi Moyses electus ejus stetisset medius contra faciem illius, ut converteret indignationem ejus, et non interficeret.

Et desperaverunt terram desiderabilem: nec crediderunt sermone ejus.

Et murmuraverunt in tabernaculis suis: non audierunt vocem Domini.

Et elevavit manum suam super eos, ut dejiceret eos in deserto,

Et ut dejiceret semen eorum in gentibus, et dispergeret eos in terris.

28. Et initiati sunt Beelphegor, et comederunt sacrificia mortuorum.

29. Et irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina.

30. Et stetit Phinees, et placavit; et cessavit quassatio.

31. Et reputatum est ei in justitiam, in generationem et generationem usque in sempiternum.

32. Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, et vexatus est Moyses propter eos:

33. Quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis.

34. Non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.

35. Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum:

36. Et servierunt sculptilibus eorum: et factum est illis in scandalum.

37. Et immolaverunt filios suos, et filias suas demonibus.

38. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan:

Et infecta est terra in sanguinibus:

39. Et contaminata est in operibus eorum; et fornicati sunt in adinventionibus suis.

40. Et iratus est furore Dominus in populum suum, et abominatus est hæreditatem suam.

41. Et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos.

42. Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum. 43. Sæpe liberavit eos.

Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo, et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

44. Et vidit eum tribularentur, et audivit orationem eorum.

45. Et memor fuit testamenti sui, et penituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

46. Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos.

47. Salvos nos fac, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus:

Ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.

48. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, et usque in sæculum, et dicit omnis populus: Fiat, fiat.

Et consecrati sunt Beel-Pheor, et comederunt victimas mortuorum.

Et concitaverunt in studiis suis, et percussit eos plaga.

Stetit autem Phinees, et dijudicavit: et est retenta percussio.

Et reputatum est ei in justitiam: in generatione et generationem usque in æternum [h. sæculum].

Et provocaverunt super aquam contradictionis, et afflictus est Moyses propter eos:

Quia provocaverunt spiritum ejus, et præcepit [h. protulit] in labiis suis.

Non exterminaverunt populos, quos dixit Dominus eis.

Et commixti sunt gentibus, et didicerunt opera eorum.

Et servierunt sculptilibus [h. idolis] eorum, et factum est eis in scandalum.

Et immolaverunt filios suos, et filias suas demonibus.

Et effuderunt sanguinem innocentem: sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quos immolaverunt sculptilibus [h. idolis] Chanaan.

Et polluta [h. contaminata] est terra [al. add. in] sanguinibus; et commixti sunt in operibus suis, et fornicati sunt in studiis [h. adinventionibus] suis.

Iratus est itaque furor Domini in populum suum, et abominatus est hæreditatem suam.

Et dedit eos in manu gentium, et dominati sunt eorum, qui oderunt eos.

Et afflixerunt eos inimici sui, et humiliati sunt sub manu eorum.

Multis vicibus liberavit eos: ipsi vero provocabant in consiliis suis, et humiliati sunt propter iniquitatem suam [al. iniquitates suas].

Et vidit tribulationem eorum: cum audiret eos rogantes.

Et recordatus est pacti sui cum eis: et penituit [al. ad. eum] secundum multitudinem misericordiæ suæ.

Et dedit eos miserabiles: coram omnibus qui ceperant eos.

Salva nos, Domine Deus noster, et congrega nos de gentibus:

Ut confiteamur nomini sancto tuo, et canamus laudantes te.

Benedictus Dominus Deus Israel, ab æterno, et usque in æternum [h. a sæculo et usque in sæculum]; et dicit omnis populus: Amen. Alleluia.

Argumentum. — Celebrat et hic Psalmus beneficia Dei, exhibita patribus populi Judaici in solitudine deserta et intus inquinatus terra Cananae, imprimis autem misericordiam ejus ingentem, qua benignissime ignoverit peccatis gravissimis ipsorum. Vers. 1-5 continetur proœmium; vers. 47 est antiphona quadam tempore captivitatis Babylonicæ addita; vers. 48 autem doxologia est libri qui hic finitur quarti. Quo posito, Davidis esse v. c. 6-16 nil obstat quin credamus. Cf. 1 *Paralip.* xvi, qui tamen locus varie interpretatur. Ceterum in strophas carmen nequit dividi.

1. Laudate Jovam,
gratias agite Jovæ, nam benignus est,
nam in perpetuum gratia ejus.
2. Quis eloquetur fortia facta Jovæ,
prædicabit omnes laudes ejus?
3. Beati qui observant iudicium (legem),
qui exercent iustitiam omni tempore.
4. Memento mei, Jova, cum benevolentia *solita* erga populum tuum,
invisæ me cum salute (salutifera ope) tua,
5. Ut videam (ea gaudeam) felicitatem electorum tuorum,
ut læter lætitia populi tui,
ut glories cum hæreditate (peculio tua).
6. Peccavimus cum patribus nostris,
prava fecimus, impie egimus.
7. Patres nostri in Ægypto non attenderunt mirabilia tua,
non memores fuerunt multitudinis beneficiorum tuorum,
et rebellaverunt ad mare, mare algosum (Rubrum).
8. Et liberavit eos Jova propter nomen suum,
ut notam faceret potentiam suam.
9. Et increpuit mare algosum, et exsiccatum est,
et duxit eos per fluctus, velut per desertum.
10. Et liberavit eos e manu osoris,
et redemit eos e manu hostis.
11. Et operuerunt aqua adversarios eorum,
ne unus *quidem* ex illis reliquus fuit.
12. Et fidem habuerunt verbis ejus *Israelitæ*,
et cecinerunt laudes ejus.
13. Mox obliti sunt operum ejus.
non expectaverunt consilium ejus,
14. Et cupiverunt cupidinem in deserto,
et tentarunt Deum in solitudine.
15. Et concessit iis petitum eorum,
et misit maciem (pestem) in ipsos.
16. Et inviderunt (Core, etc.) Mosi in castris,
Aaroni, sancto (sacerdoti) Jovæ.
17. Et aperuit se terra, et devoravit Dathanem,
et operuit turbam Abirami.
18. Et exarsit ignis in turba eorum,
flamma absumpsit improbos.
19. Fecerunt vitulos ad Horebum,
et adoraverunt *simulacrum fusile*.

20. Et mutaverunt gloriam suam (Jovam)
in imaginem bovis comedentis herbam.
21. Obliti sunt Dei, liberatoris ipsorum,
qui fecerat magna in Ægypto,
22. Mirabilia in terra Chami,
terribilia ad mare algosum.
23. Et dixerat (cogitarat) Jova delere eos,
nisi Moses, electus ejus, stetisset in ruptura coram eo
ad repellendam iram ejus a perdendo.
24. Et spreverunt terram desiderii (desiderabilem, amœnam),
non fidem habuerunt verbo ejus.
25. Et murmuraverunt in tentoriis suis,
non obtemperarunt voci Jovæ.
26. Et levavit *Jova* manum suam super iis (juravit iis),
se prostraturum esse eos in deserto,
27. Et projecturum se esse semen eorum inter populos,
et dispersurum eos per terram.
28. Et adhererunt Baal-Peoro,
et comederunt sacrificia mortuorum.
29. Et irritarunt *Jovam* facinoribus suis,
et irrupit in eos plaga.
30. Et surrexit Pinehas, et iudicavit (iudicium exercuit),
et cessavit plaga.
31. Et imputatum est *id* ei pro iustitia
per omnes ætates in perpetuum.
32. Et in iram concitarunt *Jovam* ad aquas Meribæ (contradictionis),
et male actum est Mosi eorum causa.
33. Nam repugnarunt animo ejus (voluntati Mosi),
et inconsiderate loentur est labiis suis.
34. Non delere potuerunt populos,
quos dixerat Jova iis.
35. Permiscuerunt se cum nationibus,
et didicerunt opera eorum.
36. Et coluerunt simulacra eorum,
et ea facta sunt illis laqueus (perniciæ causa).
37. Et sacrificarunt filios suos
et filias suas diis commentitiis.
38. Et effuderunt sanguinem insontem,
sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum,
quos sacrificarunt simulacris Cananeis,
et profanata est terra sanguinibus (his cædibus).
39. Et polluerunt se operibus suis,
et scortati sunt (a Deo defecerunt) facinoribus suis.
40. Et exarsit ira Jovæ in populum suum,
et abominatus est peculium suum.
41. Et tradidit eos in manum gentium,
et dominati sunt in eos osores eorum.

42. Et oppresserunt eos hostes eorum,
et subjecti sunt *Israëlitæ* sub manu eorum.
43. Sæpenumero eripuit eos,
at illi repugnarunt consilio suo (perverso),
et corruerunt iniquitate sua.
44. Et adspexit angustias, *quæ iis erant*,
ubi audivit clamorem eorum.
45. Et memor fuit iis fœderis sui,
et misertus pro magnitudine gratiæ suæ.
46. Et dedit eos misericordiæ
coram omnibus, qui eos captivos tenebant.
47. Libera nos, Jova, Deus noster,
et collige nos ex populis,
ut celebremus nomen tuum sanctum,
ut gloriemur laudibus tuis.
48. Laudatus sit Jova Deus Israelis ab æternitate et in æternitatem,
et dicat omnis populus: Amen.
Laudate Jovam.

NOTE.

Vers. 7. *Ad mare*: Alexandrinus interpres legit contracte \square by, *ascendentes*. — Vers. 13. *Constitium*, eventum eorum, quæ ipsorum causa facere instituerat Deus. — Vers. 14. *Cupiverunt*, etc. i. e. desideria habuerunt. — Vers. 23. *In raptura*, gall. *sur la brèche*, locutio ab urbium oppugnationibus desumpta. — Vers. 24. *Et spreverunt*, etc., puta auditu exploratorum nuntio. — Vers. 28. *Sacrificia mortuorum* alii putant esse sacrificia oblata diis fictitiis, Deo vivo oppositis, alii sacrificia necromantica; verum nisi *inferni* illicitè videntur esse intelligende. — Vers. 46. *Dedit eos*, etc., i. e. gratiam iis concillavit omnium, qui eos captivitate detinebant; vel: *dedit eos in misericordias*, puta suas, fecit eos suæ gratiæ participes. — Vers. 48. *Tē et dicat omnis populus* videtur esse rubrica, seu monitio, quid priori hemistichio respondere debeat populus, indicans.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Titulus hujus Psalmi est *Alleluia*, et juxta hanc titulum laudatur Deus, non ut in superiore, ob sola beneficia, sed etiam ob misericordiam præstitam erga ingratos, qui præventi a Deo in benedictionibus tante dulcedinis, Deo frequenter inobedientes et rebelles fuerant, et tamen per penitentiam reconciliati in gratiam redierunt. Hujus quoque Psalmi mentio fit in lib. I *Paralip.* cap. xvi, ubi ponitur prima pars Psalmi supericris: et in fine adduntur tres ultimi versiculi hujus Psalmi.

EXPLICATIO PSALMI.

1. CONFITEMINI DOMINO QUONIAM bonus: **GOODNIAM** IN SÆCULUM MISERICORDIA EIUS.

Loquitur Propheta in persona fidelis populi peccatoris, et gratias Deo agentis. Invitat autem om-

nes ad laudes Dei: tum quia bonus est, et prævenit homines, beneficia multa in illos conferens; tum quia misericordia ejus in recipiendis peccatoribus ad penitentiam revertentibus semper in victa manet. Quod autem hic dicitur: vincit enim misericordia Dei mise-

rias nostras, ad quas miseriae pertinent præcipue scelera nostra; et quidem miseriae nostræ, Deo propitio, brevi evanescent, sed « misericordia ejus manet in sæculum sæculi, » *Psalm.* cx.

2. QUIS LOQUETUR POTENTIAS DOMINI? AUDITAS FACIET OMNES LAUDES EJUS?

Invitat omnes ad confessionem laudis: nunc objicit sibi, vix inveniri qui sit idoneus ad prædicandas laudes Dei. « Quis (inquit) loquetur, » id est, loqui sufficere « potentias Domini, » id est, opera potentie, sive potius omnipotentie ejus? et mox idem repetit aliis verbis: « Quis auditas faciet, » id est, quis loquendo faciet, ut audiantur « omnes laudes ejus? » Quæ videlicet laudes ex cognitione operum potentie ejus oriuntur. Nominat hoc loco Dei potentiam Propheta, cum de omnibus operibus Dei laude dignis loquitur, quia omnia opera Dei mirabilia ad potentiam revocari possunt. Nam de sapientia scriptum est, *Sap. viii*: « Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter; » et vere fortissima est Dei sapientia, quæ in sua dispositione impediri non potest; et quia impediri non potest, ideo nec falli potest. Pari ratione opera misericordie ad potentiam revocantur, quoniam ideo Deus solus absolute misericors est, quia solus potest omnes miseriae tollere, ac per hoc ideo solus proprie misericors est, quia solus omnipotens est. Ergo qui loqui posset omnes potentias Domini, posset etiam auditas facere omnes laudes ejus. Sed quis ad hæc idoneus erit? Vir justus in hac vita utcumque et pro modulo suo: sed longe melius et plenius qui beatus erit in vita futura. Ideo subjungit Propheta, respondens interrogationi suæ, ac dicit:

3. BEATI QUI CUSTODIUNT JUDICIUM, ET FACIUNT JUSTITIAM IN OMNI TEMPORE.

Quasi dicat: Soli illi beati sunt, ac per hoc loqui possunt potentias Domini, et auditas facere omnes laudes ejus, « qui custodiunt iudicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » id est, qui semper recte judicant de omnibus rebus quas agunt, quia regulam divinæ legis in omnibus sequuntur, et semper juste vivunt, declinantes a malo, et facientes bonum. Potest etiam hic versiculus ita exponi, ut idem bis repetatur, et idem sit custodire iudicium et facere justitiam: nam pro eodem accipiuntur in multis locis Psalmorum iudicium et justitia. Porro justus soli loqui possunt laudes Domini, tum quia ipsi non solum lingua, sed etiam vita, laudant Dominum, ut scriptum est in *Psalm.* ii: « Rectos decet collaudatio; » tum quia ipsi soli beati sunt et habitant in domo Domini, vel in spe dum hic vivunt, vel in re cum ad patriam perveniunt, et talium officium est Deum laudare, juxta illud *Psalm.* lxxxiij: « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te. » Quod autem hic dicitur: « Beati qui custodiunt iudicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » potest intelligi de utriusque, id est, tam de beatis in spe, quam de beatis in re; beati enim in spe custodiunt iudicium, et faciunt justitiam in omni tempore, pro modo fragilitatis humane vivent sine crimine, et pro peccatis quotidianis veniam precantes: beati autem in re « custodiunt iudicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » tanta perfectionis plenitudine, ut peccare nullo modo possint. Atque utrosque quidem decet collaudatio, sed pro modo perfectionis justitiæ, et juxta differentiam beatitudinis.

4. MEMENTO NOSTRI, DOMINE, IN BENEPLACITO POPULI TUI: VISITA NOS IN SALUTARI TUO.

5. AD VIDENDUM IN BONITATE ELECTORUM TUORUM, AD LETANDUM IN LETITIA GENTIS TUÆ, UT LAUDERIS CUM HEREDITATE TUA.

Posteaquam Propheta dixit, justorum ac beatorum esse officium laudandi Deum, optat et precatur sibi et suis hanc felicissimam sortem; et breviter attingit prædestinationem, justificationem et glorificationem, quæ sunt initium, medium et finis beatitudinis humane. « Memento, inquit, nostri, Domine, in beneplacito populi tui, » id est, adimple, Domine, beneplacitum illud, quo tibi complacui in populo tuo, in cætu videlicet electorum, quos elegisti arte mundi constitutionem ex bona voluntate tua, in qua complacuit tibi dare pusillo gregi tuo regnum sempiternum. « Visita nos in salutare tuo, » id est, ut impleas beneplacitum æternæ prædestinationis: visita nos in Christo salvatore, justificans nos a peccatis per merita ejus; sive: « Visita nos » per gratiam justificationis, quæ est salus inchoata, et veluti semen salutis æternæ. Nam salutare utrumque significat, Salvatoris, et salutem, et una significatio alteram includit. Vera enim salus sive inchoata per gratiam, sive consummata per gloriam, non potest haberi, nisi per Salvatorem Jesum Christum Dominum nostrum; « non enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, » ut dicit S. Petrus *Actor.* iv. « Ad videndum in bonitate electorum tuorum, » id est, ut prædestinati et justificati perveniamus ad videndum bonum electorum tuorum, quæ est ipsa facies Domini conspicua: « Tunc enim similes ei erimus, cum videbimus eum sicuti est, » ut ait beatus Joannes *epist.* iii. Per *bonitatem electorum* non intelligitur hoc loco probitas, sed ipsum bonum; et S. Hieronymus recte verit, ut videam bona electorum: id enim significat יְהוָה *tobah.* « Ad letandum in letitia gentis tuæ, » id est, ad participandam inenarrabilem illam letitiam, quæ nascitur ex visione divina, quæ est letitia propria gentis tuæ, populi que tui electi, quam extranei gustare non possunt, de qua dicitur in Evangelio, *Matth.* xxiii: « Intra in gaudium Domini tui, » « ut lauderis cum hæreditate tua, » id est, ut finis ultimus sit om-

nium beneficiorum tuorum, perpetua laus tua, et hereditas tua, ut sine fine lauderis tu, ut opifex, et hereditas tua, ut opificium; tu ut summus, potentissimus, sapientissimus et optimus artifex, cui nullus est similis; et hereditas tua, ut opus egregium et incomparabile, cui nullum est simile. Per hereditatem autem intelligitur cœtus iustorum, quoniam sibi Deus elegit quasi propriam possessionem. Hereditas enim et possessio pro eodem accipiuntur in Scripturis. Hæc duæ sunt difficultates: una, quod in hebræo omnia sunt in numero singulari: *Memento mei, visita me, ut videam, ut laet, ut lauder;* in græco et latino sunt omnia in numero multitudinis: *Memento nostri, visita nos, etc.*; sed facilis est concordia: quia in his verbis loquitur populus Dei, qui et unus est, ut possit loqui in numero singulari, et multitudinem continet, ut possit loqui in numero multitudinis. Præterea non est improbabile Septuaginta Interpretes legisse voces hebraicas in numero multitudinis, quæ nunc habentur in numero singulari; sola enim differentia est inter hos numeros, quod in singulari est in fine littera *od*, in plurali est littera *um*, quæ solum differant, quod una est paulo brevior, quam altera; sic enim scribitur *od*; et sic scribitur *um*: itaque facile fuit librariis mutare unam in alteram. Altera difficultas est in illis verbis, « ut lauderis cum hereditate tua: » nam in hebraico et græco sunt tria verba modi infinitivi, ad videndum, ad letandum, ad laudandum, quæ nos Latini effertur per gerundia, ad videndum, ad letandum, ad laudandum: noster autem Interpres vertit per gerundia duo priora verba, et retulit ad nos, quasi diceret, *ad videndum*, id est, *ut videamus, ad letandum*, id est, *ut letemur*, et tertium variavit dicens: *Ut lauderis, cum debuisse vertere, ad laudandum*, id est, *ut laudemur, sive gloriemur*. Hanc difficultatem notavit S. Augustinus, et miratur valde cur Interpres latinus tertium membrum sententiæ ita variaverit. Ad hanc difficultatem respondemus Interpretem latinum variasse modum interpretationis, ut sententiam redderet clariorem: nam si vertisset, *ad laudandum cum hereditate tua*, ambiguum fuisset quid significaret illud, *ad laudandum*, an, *ut laudemur vel, ut laudaris*: et elegit hoc posterius, ut non solum clarior, sed etiam magis indubitata sententia esset. Cæterum quæquæ sit de verbis, sensus semper est idem; nam si Interpres vertisset, *ut laudemur*, vel ut magis sonat vox hebraica, *laudemus in Domino*, iuxta illud Psalmi superioris: « Laudamini in nomine sancto ejus; » et illud Apostoli, I Cor. I: « Qui gloriatur, in Domino gloriatur; » quare omnis laus tandem ad Dominum referenda est, et ideo recte vertit Interpres: « Ut lauderis cum hereditate tua, » ut omnis obscuritas et ambiguitas tolleretur. Fateor hos duos versiculos potuisse etiam exponi de bonis tempo-

ralibus, qualia promittebantur et exspectabantur in Testamento veteri; sed malui persequi sensum altiore, et magis intentum a Spiritu Sancto, et ab ipso Propheta, in quem sensum accepit hæc verba S. Bernardus serm. 23, et *super Cantica*.

6. PECCAVIMUS CUM PATRIBUS NOSTRIS; INJUSTE EGIMUS, INIQUITATEM FECIMUS.

7. PATRES NOSTRI IN ÆGYPTO NON INTELEXERUNT MIRABILIA TUA: NON FUERUNT MEMORES MULTITUDINIS MISERICORDIÆ TUE.

8. ET IRRITAVÉRUNT ASCENDENTES IN MARE, MARE RUBRUM.

9. ET SALVAVIT EOS PROPTER NOMEN SUUM, UT NOTAM FACERET POTENTIAM SUAM.

10. ET INCREPUIT MARE RUBRUM, ET EXSICCATUM EST, ET DEDUXIT EOS IN ABYSSIS, SICUT IN DESERTO.

11. ET SALVAVIT EOS DE MANU ODIENTIUM, ET REDEMIT EOS DE MANU INIMICI.

12. ET OPERUIT AQUA TRIBULANTES EOS, UNUS EX EIS NON REMANSIT.

13. ET CREDIDERUNT VERBIS EJUS, ET LAUDAVÉRUNT LAUDEM EJUS.

Hic jam incipit Propheta in persona aliorum fidelium minus perfectorum, sed vere penitentium, confiteri peccata sua, et peccata patrum ab egressu de Ægypto usque ad sua tempora, ut simul commemoret laudes misericordiæ Dei, quæ nunquam sinum penitentibus claudit. Sunt autem hi octo versiculi satis noti ex historia libri Exodi, et ex Psalmo LXXVII; neque est hic ulla dissensio inter codices latinos, græcos et hebraicos. Illud, *peccavimus cum patribus nostris*, significat, *socii futuri patrum nostrorum in peccatis*, quia imitati sumus peccata eorum, et sic implevimus mensuram eorum. Illud, *non intellexerunt mirabilia*, refertur ad illud tempus, quo filii Israel egressi de Ægypto, cum vidissent exercitum Pharaonis post se venientem, adeo desponderunt animum, ut etiam quererentur de Mose, qui eos eduxerat de Ægypto, vide cap. XIV Exod. Nam si intellexissent mirabilia Dei tam multa, quæ præcesserant, omnino confisi fuissent de potentia et auxilio Domini. Illud, *et irritaverunt*, significat filios Israel in angustiis illis constitutos, cum ante se cernerent mare Rubrum, post se Pharaonis exercitum, irritasse Deum diffidentia et incredulitate sua. Illud, *ascendens in mare, mare Rubrum*, difficile est; nam mare est inferius terra, ac per hoc descenditur in mare, vel ad mare, non ascenditur. S. Augustinus respondet, illud, *ascendentes*, referri ad Ægyptum, ut sensus sit: ascendentes ex Ægypto, et in mari Rubro, id est, ad litus maris Rubri constitutos, ibi irritasse iram Dei, itaque notandam esse virguleam post vocem *ascendentes*. Sed quia in textu latino non habetur in

mari, sed in *mare*, et additur *mare Rubrum*, dicens illud, *in mare*, positum esse pro *ad mare*, ut sensus sit: Hebræi ascendentes de Ægypto irritaverunt Deum ad mare Rubrum, sive ad litus maris Rubri. In hebræo clarior est sensus, ubi sic legitur ad verbum: *Irritaverunt super mare, mare Rubrum*, id est, irritaverunt Deum, cum essent super mare Rubrum, id est, proximi mari Rubro. Illud, « increpuit mare, » metaphorice est; significatur autem mare recessisse ad nutum Dei, quo modo recedit velociter, qui timet indignationem et minas viri potentis. Illud, *in abyssis*, sicut in deserto, est locutio similis illi, *Matth. XI*: « Cæci vident, surdi audiunt, » id est, qui erant cæci nunc vident, et qui erant surdi nunc audiunt. Abyssus enim significat profunditatem aquarum, quæ contraria est locis desertis et arenibus. Itaque sensus est, *deduxit eos in abyssis*, id est, in locis ubi solebant esse aque profundissime, ac si eos deduceret per desertum, ubi nullæ sunt aque. Illud, *laudaverunt laudem ejus*, in hebræo est, *cantaverunt laudem ejus*; proinde *laudaverunt*, quod nos habemus, significat, *celebraverunt concinentes laudem ejus*; quid autem cantaverint, habetur Exod. XV, ubi ponitur canticum illud: « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, » etc.

14. CITO FECERUNT, OBLITI SUNT OPERUM EJUS, ET NON SUSTINERUNT CONSILIUM EJUS.

15. ET CONCIPIERUNT CONCIPIENTIAM IN DESERTO: ET TENTAVÉRUNT DEUM IN INAQUOSO.

16. ET DEDIT EIS PETITIONEM IPSORUM, ET MISIT SATURITATEM IN ANIMAS EORUM.

Pergit Propheta in enarranda ingratitude populi, qui cum vidisset miraculum tam insolitum in mari Rubro, et Deum tam eximie inde laudasset: mox, incurrente penuria panis et aquæ, obliti sunt omnipotentis et providentiæ Dei, et in verba impatientiæ et infidelitatis proruperunt. « Cito fecerunt, » id est, festinaverunt, sive acceleraverunt, ut clarius habetur in textu hebraico et græco. Quid autem cito fecerint, et in quo festinaverint, explicat dicens: « Obliti sunt operum ejus, » id est, festinaverunt oblivisci operum Dei mirabilem, quæ viderant. « Et non sustinuerunt consilium Dei, » id est, non patienter expectaverunt finem divino consilio constitutum. Deus enim, permittens illis ad tempus affligi, tentabat fidem, et spem, et dilectionem ipsorum; sed ipsi, non intelligentes consilium Dei, murmurabant, quasi Deus curam illorum non gereret, aut eos juvare non posse. Explicat deinde in particulari, in qua re impatientes fuerint, dicens: « Et concipierunt concipiendam in deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso, » id est, non poterunt vel ad modicum tempus tolerare famem et sitim in deserto inaquoso, ubi deerant panis et aqua. Illud, *concupierunt concipiendam, est*

phrasim non omnino inusitata etiam apud Latinos; sic enim dicimus, *vivere vitam, et servire servitutem*; sed apud Hebræos frequens est ponere concipiendam pro re concupita, desiderium pro re desiderata, et petitionem pro re petita; unde sunt illa: « Desiderium eorum attulit eis, » *Psal. LXXVII*; et: « Habuit tibi petitiones cordis tui, » *Psal. XXXVI*; et in hoc Psalmo, versiculo sequenti: « Et dedit eis petitionem ipsorum, » id est, panes, carnes et aquam quæ petierant. « Et misit saturitatem in animas eorum, » id est, satiavit appetitum ipsorum abundantia panum, carnum et aquarum copia, ut perspicuum est ex cap. XVI et XVII Exodi, et ex cap. XI et XX Numerorum. In hebræo pro saturitate, habetur tenuitatem, sive maciem. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt *in ratione*, quod significat maciem, sed *in ratione*, quod significat complacentiam; quod recte positum est pro saturitate, quia illis cibis saturatum, qui nobis valde placeat; et hanc esse veram lectionem perspicuum est, quia est conformis Scripturæ; sic enim legitur Exod. XII: « Vespere comeditis carnes, et mane saturabimini panibus; » et in *Psalm. LXXIII* legitur: « Comederunt, et saturati sunt nimis; desiderium eorum attulit eis, et non sunt fraudati a desiderio suo. »

17. ET IRRITAVÉRUNT MOYSEN IN CASTRIS, AARON SANCTUM DOMINI.

18. APERTA EST TERRA, ET DEGLUTIVIT DATHAN, ET OPERUIT SUPER CONGREGATIONEM ABIRON.

19. ET EXARSIT IGNIS IN SYNAGOGA FORUM: FLAMMA COMBUSSIT PECCATORES.

Attingit hoc loco Propheta historiam Dathan et Abiron, quæ habetur cap. XVI libri Numerorum. « Et irritaverunt Moysen in castris, » id est, Core, Dathan et Abiron irritaverunt Moysen, objicientes ei quod imperium sibi usurpasset super filios Israel. « Aaron sanctum Domini, » id est, non solum Moysen, sed etiam Aaron fratrem ejus irritaverunt, quem Deus sibi sanctificaverat, ut sacerdotio fungeretur. « Aperta est terra, et deglutivit Dathan » cum sociis ejus Core et Abiron, et omni familia et substantia eorum. « Et operuit super congregationem Abiron, » id est, terra disrupta, postquam deglutivit schismaticos, iterum clausa est, et cooperuit omnem congregationem Abiron et sociorum ejus. Illud, *super*, redundat: quamvis enim habetur in hebræo, tamen S. Hieronymus vertit, *et operuit synagogam Abiron*; sed latinus interpres imitari voluit phrasim hebraicam, quod etiam fecerunt Septuaginta Interpretes. « Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores: » nam, ut narratur in eodem cap. XVI Num., cum deglutisset terra Core, Dathan et Abiron, cum tabernaculis ipsorum, divino jussu exincitatus est ignis, qui combussit ducentos quinquaginta viros, qui presumpserant

incensum offerre Deo, quod ad eorum officium non pertinebat; et paulo post, cum murmuraret populus contra Moysen, quasi ipse viros occidisset, iterum exarsit ignis immixtus a Deo, qui cremavit quatuor millia et septingentos viros. Pro voce *peccatores*, in hebraeo est שרעים, quod *impis* significat. Itaque non significantur hoc loco quicunque peccatores, sed gravissimi, schismatici videlicet et eorum fautores.

20. ET FECERUNT VITULUM IN HOREB, ET ADRAVERUNT SCULPTILE.

21. ET MUTAVERUNT GLORIAM SUAM IN SIMILITUDINEM VITULI COMEDENTIS FENENI.

22. OBLITI SUNT DEUM, QUI SALVAVIT EOS; QUI FECIT MAGNACIA IN AEGYPTO, MIRABILIA IN TERRA CHAM, TERRIBILIA IN MARI RUBRO.

23. ET DIXIT, UT DISPERDERET EOS, SI NON MOYSES ELECTUS EJUS STETISSET IN CONFRACTIONE IN CONSPECTU EJUS.

24. UT AVERTERET IRAM EJUS, NE DISPERDERET EOS: ET PRO NIHILLO HABUERUNT TERRAM DESIDERABILEM.

Detestatur nunc Propheta idololatriam populi, qui vitulum aureum fieri jussit, eumque tanquam Deum adoravit: et simul laudat misericordiam Dei, qui ad preces Moysi placatus, tam immane peccatum populo condonavit; habetur hæc historia in lib. *Exod.* cap. xxxii. « Et fecerunt vitulum in Horeb, » id est, vitulum aureum ad similitudinem idoli Aegyptiaci, fieri curaverunt ab Aarone, qui metu compulsus obtemperavit voci populi. Fecerunt autem illud idolum in Horeb, id est, in regione adiacente monte Sinai, ut Theodoretus docet, et notum est ex *Deut.* cap. iv, vers. 15, et *Exod.* cap. xix, vers. 20. « Et adoraverunt sculptile, » vitulum videlicet aureum: quamvis enim vitulus ille opere potius conflatoris, quam sculptoris factus fuerit, ut habetur in textu hebraico, tamen sculptile dictum est significatione generali, ut comprehendit omnes imagines solidas, sive ligneas et marmoreas, quæ proprie sculptuntur, sive aureas et argenteas, quæ proprie conflantur. Meminit autem David montis Horeb, et sculptilis, cum notat idololatriam populi, quia in monte Horeb non multo antea Deus apparet initio divinæ legis dixerat: « Non facies tibi sculptile, non adorabis ea, neque coles. » Itaque multum auget crimen Hebræorum, quod in ipso loco fecerint et adoraverint sculptile, sive conflatile, ubi hoc ipsum præcise vetitum fuerat. « Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum. » Exaggerat Propheta stultitiam Hebræorum, quod substituerint idolum in forma vituli Deo vero, commutaverint gloriam suam, id est, Deum verum, qui erat gloria ipsorum, in imaginem animantis bruti: nec dicit, Deum in vitulum, sed, quod vilis est, in

imaginem vituli, id est, rem pretiosissimam in rem vilissimam. « Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro. » Hoc etiam pertinet ad augendam stultitiam Hebræorum, qui obliti sunt Dei, qui eos salvaverat de captivitate Pharaonis, ut colerent deum, qui aequæ se, neque alios salvare poterat: nam Moyses contrivit vitulum aureum, et rededit in pulverem, ipso vitulo non se defendente, ac ne sentiente quidem. Item obliti sunt Hebræi Dei omnipotentis, « qui fecit magnalia in Aegypto, » id est, mirabilia signa et prodigia in tota terra Aegypti, quæ etiam dicitur terra Cham, « et terribilia in mari Rubro, » siccat mare illud, ut transirent filii Israel, et iterum aquis replens, ut suffocarentur Aegyptii, et coluerunt deum inanem et imbellem, simulacrum videlicet mutum et inutile. Hic notanda est temeritas Joannis Calvinii hæresarchæ, qui scripsit Hebræos in vitulo aureo coluisse Deum verum; cum David aperte dicat: « Obliti sunt Deum, qui salvavit eos. » Et paulo ante: « Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum. » Vide quoque scripsimus in libro *De Reliquiis et imaginibus*, cap. xiii. « Et dixit, ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, » id est, tunc Deus dixit, ac pronuntiavit voluntatem suam esse, ut disperderet populum Hebræorum; et fecisset, nisi Moyses electus famulus ejus, intercessione sua obtulisset, « ut averteret iram ejus, ne disperderet eos. » Illud, in *confractione*, in hebraeo est פירוק, quod significat, in *divisione*, sive in *disruptione*. S. Hieronymus secutus priorum significationem vertit, nisi Moyses stetisset *medius contra faciem illius*, id est, nisi opponens se medium divisisset Deum a populo, et eo modo fecisset, ne gladius iræ Dei ad populum perveniret; sed Septuaginta Interpretes, secuti posteriorum significationem, verterunt, nisi stetisset in *fractura*, et *disruptione*, hoc est, nisi opposuisset se ruine imminenti; vel, nisi disrupto jam muro stetisset in medio, ut impediret irruptionem iræ Dei. Itaque metaphora sumpta est, vel ab eo, qui sustinet ruentem fabricam, et impedit ne penitus ruat; vel ab eo, qui disrupto jam muro opponit se loco muri, ut arceat ingressum hostium: summa est, magnam vim habere intercessionem Sanctorum apud Deum, ut hoc loco S. Augustinus annotavit. Et certe si non essent assidue preces servorum et amicum Dei, quibus Deus placari se patitur, mundus, qui « lotus in maligno positus est, » ut scribit B. Joannes I *epist.* cap. v, non tam diu subsisteret.

25. ET PRO NIHILLO HABUERUNT TERRAM DESIDERABILEM.

26. NON CREDIDERUNT VERBO EJUS, ET MURMURAVERUNT IN TABERNACULIS SUI: NON EXAUDIERUNT VOCEM DOMINI.

27. ET ELEVAVIT MANUM SUAM SUPER EOS, UT PROSTERNERET EOS IN DESERTO.

28. ET UT DEJECERET SEMEN EORUM IN NATIONIBUS, ET DISPERGERET EOS IN REGIONIBUS.

In parte versiculi 24, in qua novum versum incipiunt Hebræi, et tribus sequentibus versiculis, commemorat Propheta peccatum illud populi hebræi, quo spreverunt terram promissionis, quam Deus esse dixerat fluentem lacte et melle. Habetur hæc historia in lib. *Num.* xiii et xiv, et clarius *Deuter.* i. « Et pro nihilo, inquit, habuerunt terram desiderabilem, » id est, terram promissionis, quam uti felicissimam desiderare debeissent, ipsi contempserunt, et pro nihilo habuerunt, dicentes: « Terra hæc devorat habitatores suos. » S. Hieronymus vertit, et *despexerunt terram desiderabilem*. « Non crediderunt verbo ejus, » id est, Dei, qui toties dixerat terram esse optimam; et murmuraverunt in tabernaculis suis adversus Dominum, qui de Aegypto illos eduxerat, ut in terram promissionis induceret. « Non exaudierunt vocem Domini, » id est, non obediunt præceptis ejus. « Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto: et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus, » id est, levavit manum suam gladio justitiæ armatam super peccatorem populum suum, ut eos qui tunc murmuraverant occideret in deserto: et filios eorum dejectos et abjectos dispergeret inter gentes, ut non essent amplius populus, aut respublica. Et quidem illud prius executioni mandavit Deus: omnes enim, qui murmuraverant, mortui sunt in solitudine, ut Scriptura refert *Num.* xiv. Illud autem posterius non mandavit tunc executioni propter preces Moysi: sed postea irritatus majoribus sceleribus omnino implevit, tum sub rege Babylonis, tum præcipue sub Tito et Vespasiano, ut nos videmus. Quo loco notandum est quam graviter irascatur Deus in eos, qui spernunt regnum celorum nobis a Dei Filio predicatum et promissum, si tam graviter iratus est Hebræis, quod spreverint terram promissionis prædicatam a Moese, quæ nihil aliud nisi terra erat, et figura regni celorum.

29. ET INITIATI SUNT BEELPHEGOR, ET COMEDERUNT SACRIFICIA MORTUORUM.

30. ET IRRITAVERUNT EUM IN ADVENTIONIBUS SUI, ET MULTIPLICATA EST IN EIS RUINA.

31. ET STETIT PHINEES, ET PLACAVIT, ET CESAVIT QUASSATIO.

32. ET REPUTATUM EST EI IN JUSTITIAM, IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM USQUE IN SEPTIMUM.

Attingit hoc loco David aliud peccatum populi, cuius historia habetur *Num.* xxv. Nam, ut ibi le-

gimus, filii Israel decepti a filiabus Moab, ceperunt fornicari cum eis, et colere idolum earum, dictum Beelphegor: ex quo irat. Dominus jussit suspendi in patibulis omnes principes populi. Sed cum Phinees filius Eleazar, nepos Aaronis Sacerdotis, zelo Dei ductus, occidisset animum de filii Israel una cum muliere Madianitide, in ipso actu fornicationis, placatus fuit Deus, ob meritum zeli ipsius, toti populo. « Et initiati sunt Beelphegor, » id est, et addiderunt filii Israel ad alia peccata, ut initiarentur, sive consecrarentur in honorem idoli Moabitarum, quod vocabatur Beelphegor. Dicebatur autem idolum Moabitarum Beel Phegor a monte Phegor, cujus nominis mentio fit *Num.* xxv, quasi diceretur: *Dominus Phegor*, כעללל enim *Dominum* significat. *Beal* et *Beel* idem sunt; sed Hebræi dicunt, *Baal Phegor*, Græci *Beel Phegor*. « Et comederunt sacrificia mortuorum, » id est, comederunt sacrificia oblata diis mortuis, non Deo vivo, qui unus est Deus: dicuntur autem tunc dii mortui, vel ipsa idola, quæ, veluti mortua, oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt; vel homines mortui, qui a paganis referebantur in deos, quales erant in Aegypto Apis et Serapis, apud Græcos Jupiter et Apollo, apud Romanos Romulus et alii. « Et irritaverunt eum in adventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina, » id est, irritaverunt Deum in cultu novorum deorum, quem ipsi excogitaverunt, non quod ipsi primi fuerint inventores idoli Beelphegor, sed quod fuerint primi, qui cultum illius idoli a Moabitibus acceptum introduxerunt in populum Israeliticum. « Et multiplicata est in eis ruina, » id est, propter hoc peccatum multiplex ruina facta est in populo, plurimis videlicet misere interemptis. « Et stetit Phinees, et placavit, et cessavit quassatio, » id est, Phinees zelo divini honoris accensus stetit intrepidus adversus impios desertores antiquæ religionis, et placavit zelo suo Deum, et sic cessavit inchoata strages in populo Dei. Vox hebraica כעללל ambigua est: nam et *judicare*, atque *oratione placare* significat. S. Hieronymus primam significationem secutus vertit, *stetit Phinees, et dejudicavit*. Septuaginta Interpretes secuti tertiam significationem verterunt, *stetit Phinees, et placavit*: uterque sensus est verus. Phinees enim dejudicando et damnando, ac puniendo impios, hoc factio quasi sacrificio Deo gratissimo Deum placavit. « Et reputatur ei et in justitiam, » id est, a Deo qui scrutatur corda, et qui probe novit optimam intentionem Phinees, reputatum est hoc factum non injusta cædes, sed justa puniitio, quæ non penam mereretur, sed laudem et præmium: idque « in generationem et generationem usque in septimum. » Hoc dicit Propheta, quia propter meritum illius facti, ut habetur *Num.* xxv, stabilivit Deus dignitatem summi sacerdotis ipsi Phinees et posteris ejus in æternum, id est, toto tempore quo duraret respublica Judaica.

33. ET IRRITAVIT EUM AD AQUAS CONTRADITIONIS: ET VEXATUS EST MOYSES PROPTER EOS, QUIA EXACERBAVERUNT SPIRITUM EUS.

Transiit Propheta ad aliud peccatum Judeorum, quod habetur in lib. Num. cap. xx. Ubi populum alacerari cepit cum Mose propter aquas penuriam; Moses autem perturbatus non nihil haesitasse videtur dicens: « Num de petra hac aquam vobis poterimus ejicere? » percussit tamen bis virga petram, et egressa sunt aquae in maxima copia. Sed Deus, subiratus Mose, propter haesitationem, punivit eum ea poena, ut non introduceret ipse populum in terram promissionis, sed moreretur in itinere. « Et irritaverunt eum, » id est, Hebraei Deum, « ad aquas contradictionis, » id est, in eo loco, ubi propter aquae penuriam contradixerunt Mose, et iurati sunt adversus eum. « Et vexatus est Moyses propter eos, » id est, et anxius est, atque afflictus Moses propter iurgia populi. « Quia exacerbaverunt spiritum eius, » id est, quia iurgando et murmurando adversus Mosem, ad amaritudinem et tristitiam adduxerunt spiritum eius, qui alias alacer et promptus esse solebat ad omnia Dei mandata sine ulla haesitatione complenda.

34. ET DISTINXIT IN LABIIS SUI, NON DISPERDIDERUNT GENTES, QUAS DIXIT DOMINUS ILLIS.

35. ET COMMIXTI SUNT INTER GENTES, ET DIDERUNT OPERA EORUM; ET SERVIERUNT SCULPTILIBUS EORUM, ET FACTUM EST ILLIS IN SCANDALUM.

Aliqui conjungunt primam partem versiculi trigessimae tertiae cum versiculo superiore, ut sensus sit: Moses non plena fide imperavit petrae, ut aquas funderet, quemadmodum jussit Deus dicens Mose et Aaroni, « Loquimini ad petram et ipsa dabit aquas; » sed cum distinctione et dubitatione dixit: « Num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere? » Itaque illud, « distinxit in labiis suis, » significare voluit Mosem non absolute imperasse petrae, sed distinguendo et dividendo verba haesitasse; sic enim hunc locum intellexerunt S. Augustinus, et auctores graeci Theodoretus et Euthymius. Caeterum adversus hanc expositionem duo pugnant. Unum, quod verba sic exposita non coherent cum sequentibus, « non disperdiderunt gentes, » etc. Alterum, quod verbum tum graecum, tum hebraicum, tum etiam latinum, *distinguere labiis*, in aliis locis Scripturae, non significat dubitare, vel haesitare, sed absolute pronuntiare, *Psalm. lxxv*: « Reddam tibi vota mea, quae distinxerunt labia mea, » ubi habetur idem verbum graecum διαστρέφω, quod habetur hoc loco, ut etiam habetur Num. cap. xxx, et Levit. cap. v, ubi agitur de promissione voti, vel iuramenti. Sic etiam vox hebraica בָּטָא *bata*, quae habetur hoc loco, significat loqui, pronuntiare, ut patet ex cap. v Levit., et cap. xxx Num. supra

citatis; nusquam autem dubitare, vel haesitare. Denique vox latina, *distinguere labiis*, et *distinere loqui*, non videtur ad ambiguitatem, sed perspicuitatem potius pertinere. Existimo igitur, salvo meliore iudicio, in hoc versiculo iachoiari aliam historiam, quae habetur in libro Iudicum, ubi legitur Hebraeos non disperdidisse omnes gentes idololatrias ex terra promissionis, quemadmodum Dominus jussit, sed habitasse cum illis, et didicisse superstitiones et sacrilegia eorum. Ait igitur David: « Et distinxit in labiis suis, » id est, Deus aperte pronuntiavit, et reprehendit Hebraeos, quod non exterminaverint gentes, « quas dixit Dominus illis, » id est, quas ipse idem Dominus jussit exterminari, Deut. cap. vii. Videtur David alludere ad verba angeli, qui in persona Domini sic loquitur in cap. ii Iudic.: « Eduxi vos de Aegypto, et introduxi in terram, pro qua juravi patribus vestris, et pollicitus sum ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum, ita duntaxat, ut non feriretis foedus cum habitatoribus terrae hujus, et aras eorum subverteretis; et noluisistis audire vocem meam. » « Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum. » Id notum est ex toto libro Iudicum. « Et factum est illis in scandalum, » id est, in ruinam: ea enim causa fuit, ut traderentur a Deo in potestatem diversorum regum idololatriarum, ut patet ex cap. ii Iudic., vel potius ex toto libro. Iustum enim fuit ut qui diabolum pro Deo elegerant, traderentur in servitum eorum, quibus diabolus dominabatur.

36. ET IMMOLAVERUNT FILIOS SUOS, ET FILIAS SUAS DEMONIS.

37. ET EFFUDERUNT SANGUINEM INNOCENTEM, SANGUINEM FILIORUM SUORUM, ET FILIARUM SUARUM, QUAS SACRIFICAVERUNT SCULPTILIBUS CHANAAN.

38. ET INFECTA EST TERRA IN SANGUINIBUS, ET CONTAMINATA EST IN OPERIBUS EORUM, ET FORNICATI SUNT IN ADVENTIONIBUS SUI.

Hec non habentur in libro Iudicum: tamen vera esse necesse est, cum a Spiritu Sancto per Prophetam dicantur, et credibile est ea per traditionem a maioribus ad Davidem pervenisse. Semel Deus verus imperavit Abrahamo, ut filium immolaret: quod tamen perfici noluit, contentus preparatione mentis ad obediendum: dii vero falsi, demones videlicet, inimici crudelissimi generis humani, invidentes Deo tantam servi sui Abrahami obedientiam, non contenti promptitudine voluntatis, reipsa filios et filias sibi sacrificari a propriis parentibus voluerunt. Et tanta erat caecitas hominum, ut non agnoscerent tyrannidem demoniorum, et quantum interesset inter jugum suave Conditoris et compedes ferreas et durissimas destructoris. Illud, *infecta est terra in sanguinibus*, in graeco est, *ἐκχευθήσεται*, id est, *interfecta est terra*. Sed in hebraeo est, *אֲדָמָה תִּשְׁכַּחַם*, id est *infecta*,

sive polluta; sensus autem idem est: dicitur enim terra interfecta, id est, destructa in sanguinibus, quando ob multitudine interfectorum, et copiam sanguinis effusi desolatur: sive autem dicatur terra destructa, sive polluta sanguine, significatur caecitas facta filiorum et filiarum in sacrificio demum eorum; sed per verbum *destructa*, sive *desolata*, significatur major caecitas, quam per verbum *infecta*. Illud vero, *et fornicati sunt in adventionibus suis*, significat spirituales fornicationem, quam committebat synagoga Judeorum, quae Deo desponsata fuerat, cum adorabat idola, illisque tanquam adulteris viris se subieciat. Dicitur vero cultus idolorum propria ipsorum *adventio*, quia non eam didicerant a Mose legatore, sed ipsi per se cogitaverant bonum esse imitari gentes idololatrias.

39. ET IRATUS EST FURE DOMINUS IN POPULUM SUUM, ET ABOMINATUS EST HEREDITATEM SUAM.

40. ET TRADIDIT EOS IN MANUS GENTIUM, ET DOMINATI SUNT EORUM, QUI ODERUNT EOS.

41. ET TRIBULAVERUNT EOS INIMICI EORUM, HUMILIATI SUNT SUB MANIBUS EORUM, SAepe LIBERAVIT EOS.

42. Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo: et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

43. ET VIDIT, CUM TRIBULARENTUR, ET AUDIUIT ORATIONEM EORUM.

44. ET MEMOR FUIT TESTAMENTI SUI, ET POENITUIT EUM SECUNDUM MULTITUDINEM MISERICORDIAE SUAE.

45. ET DEDIT EOS IN MISERICORDIAS, IN CONSPPECTU OMNIUM QUI CEPERANT EOS.

In his septem versiculis decantat Propheta historiam libri Iudicum, in qua narratur Hebraeos ob peccata sua, quibus Deum ad iracundiam provocabant, traditos fuisse a Deo frequenter in potestatem hostium, Moabitarum, Ammonitarum, Philistinorum et aliorum: sed cum ad penitentiam redirent, solitum quoque fuisse Deum excitare virum aliquem strenuum, per quem liberarentur, ut Iephte, Gedeonem, Samsonem et alios. Versiculus 42, ubi dicitur, « Exacerbaverunt eum in consilio suo, » non significat in consilio Dei de liberandis Hebraeis, ut multi existimant, sed in consilio ipsorum Judeorum, qui saepe consilium intabant recedendi a Deo: nam in hebraeo habetur expresse, *in consilio ipsorum*: proinde illud, *suo*, quod apud Latinos est ambiguum, explican-

dum est per textum hebraicum, ubi nulla est ambiguitas. Ultimus versiculus: « Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos, » duobus modis exponi potest. Primum, ut sensus sit: Fecit Deus per providentiam suam, ut qui captivos duxerant Hebraeos, eorum misererentur, et vel relaxarent, ut fecit Cyrus et Darius; vel benigne tractarent, ut fecit Nabuchodonosor cum multis Hebraeis. Ita exponit Theodoretus, sed exempla ejus misericordiae non facile inveniuntur, nisi post tempora Davidis, et praeterca David dicit: « In conspectu omnium, qui ceperant eos; non est autem verum omnes, qui ceperant Hebraeos, habuisse erga eos misericordiam, neque ante tempora Davidis, neque postea. Videtur igitur probabilior sententia S. Augustini, quam etiam attingit Euthymius, ut sensus sit: « Dedit eos in misericordias, » id est, fecit cum eis Deus misericordiam, sive posuit eos in sinu misericordiae suae, « in conspectu omnium, qui ceperant eos, » id est, videntibus et mirantibus iis qui eos ceperant; semper enim Deus tam evidenti signo misericordiae suae liberavit populum suum sive de Aegypto, sive de potestate Moabitarum, vel Philistinorum, vel aliorum, ut ne hostes quidem negare possent Deum pugnare pro populo suo. Reliqui versiculi nullam habent difficultatem.

46. SALVOS NOS FAC, DOMINE DEUS NOSTER, CONGREGA NOS DE NATIONIBUS:

47. UT CONFITEAMUR NOMINI SANCTO TUO: GLORIEMUR IN LAUDE TUA.

48. BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL A SE-CULO, ET USQUE IN SAECULUM; ET DICIT OMNIS POPULUS, FIAT, FIAT.

Hec est conclusio Psalmi, qua precatur Deum Propheta, ut omnem populum fideliem congregaret de nationibus, id est, reducat omnes dispersos ad certum plerum, ut omnes simul gratias agant Deo, eumque laudent, et glorificentur in laude ipsius. Existimant quidem aliqui Davidem loqui de dispersione et captivitate Babyloica, quam per spiritum praevidebat futuram; sed credibilis est eum loqui de dispersione inter gentes, quae adhuc supererant in terra promissionis, initio regni Davidis, adversus quas gentes multa ipse bella gessit, ut perspicuum est ex lib. I et II Regum. Concludit postremo David Deum laudans, et dicens: « Benedictus sit Dominus Deus Israel » omni tempore, vel potius in aeternum, et omnis populus confirmet benedictionem, dicens: « Fiat, fiat, » sive Amen, amen. Atque hic est finis libri IV secundum Hebraeos.